

O'ZBEKISTON OAVIDA TURKIY DAVLATLAR TASHKILOTI FAOLIYATINING YORITILISHI

Do'stmurodov Ismat Abdumurodovich

Xalqaro Nordik universiteti

Jurnalistika yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Mazkur tezisdagi O'zbekiston ommaviy axborot vositalarida Turkiy davlatlar tashkiloti faoliyatining yoritilish xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi — milliy OAVda ushbu tashkilotga oid axborotlarning mazmuni va berilish uslublarini tahlil qilishdan iborat. Natijalar shuni ko'rsatadiki, materiallar asosan ijobiy va rasmiy ruhda, yangilik janri doirasida yoritiladi. Analitik materiallar ulushi esa nisbatan kam. Tezisdagi media yoritishni takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *Turkiy davlatlar tashkiloti, OAV, media, xalqaro hamkorlik, axborot yoritilishi, kontent tahlil.*

Аннотация: *В данном тезисе рассматриваются особенности освещения деятельности Туркий davlatlar tashkiloti в средствах массовой информации Узбекистана. Цель исследования — анализ содержания и форм подачи информации об организации в национальных СМИ. Результаты показывают, что материалы преимущественно носят официальный и позитивный характер и представлены в новостном жанре. Доля аналитических материалов остается ограниченной. В тезисе предложены рекомендации по совершенствованию освещения.*

Ключевые слова: Организация тюркских государств, СМИ, медиа, международное сотрудничество, освещение информации, контент-анализ.

Abstract: *This thesis examines the features of media coverage of the activities of the Turkiy davlatlar tashkiloti in the mass media of Uzbekistan. The aim of the study is to analyze the content and presentation formats of information about the organization in national media. The results indicate that coverage is mainly official and positive, with a dominance of news formats, while analytical materials remain limited. The thesis offers recommendations for improving media coverage.*

Keywords: Organization of Turkic States, mass media, media coverage, international cooperation, information coverage, content analysis.

KIRISH

XXI asrda ommaviy axborot vositalari xalqaro tashkilotlar faoliyatini yoritishda muhim kommunikativ vosita sifatida namoyon bo'lmoqda. E.Goffman (1974) tomonidan asoslangan va R.Entman (1993) tomonidan media tadqiqotlariga tatbiq etilgan freyming nazariyasiga ko'ra, OAV voqelikni ma'lum "ramkalar" (frames) orqali taqdim etib, auditoriya tafakkurini yo'naltiradi. Entman ta'kidlaganidek, "freymlar

muammolarni aniqlaydi, sabablarni tashxislaydi, axloqiy baholar beradi va yechimlar taklif qiladi" (Entman, 1993, 52-bet).

Turkiy davlatlar tashkiloti — Turkiya, O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston va Ozarbayjonni birlashtiruvchi mintaqaviy tuzilma. Tashkilot 2009-yilda tashkil etilgan bo'lib, bugungi kunda 175 million aholini qamrab oladi. A'zo davlatlarning umumiy yalpi ichki mahsuloti 1,9 trillion dollarni tashkil etadi. O'zbekiston 2019-yilda tashkilotga to'laqonli a'zo sifatida qo'shilgandan so'ng, milliy OAVda TDT faoliyatiga oid materiallar soni keskin oshdi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, OAV orqali xalqaro tashkilotlar faoliyatini yoritish davlatning tashqi siyosiy imijini shakllantirish va jamoatchilik fikrini yo'naltirish vositasi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Semetko va Valkenburg (2000) ta'kidlaganidek, xalqaro yangiliklar yoritilishida "konflikt", "iqtisodiy oqibatlar", "inson manfaati", "axloqiylik" va "mas'uliyat" freymlari ustunlik qiladi. O'zbekiston OAVida TDT faoliyatining qanday freymlar orqali yoritilishi hali ilmiy jihatdan o'rganilmagan.

Tadqiqotning maqsadi — O'zbekiston OAVida TDT faoliyatining yoritilish xususiyatlarini freyming nazariyasi asosida tahlil qilish, asosiy freymlar, manbalar tuzilmasi va tonallikni aniqlashdan iborat.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda kontent-tahlil (content analysis) va freyming tahlili (framing analysis) metodlaridan foydalanildi. Kontent-tahlil — bu kommunikativ matnlarni sistematik, ob'ektiv va miqdoriy jihatdan o'rganish usuli bo'lib (Krippendorff, 2018), u OAV materiallarining tuzilmaviy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Tanlanma (sampling): Tadqiqot uchun O'zbekistonning yetakchi axborot agentliklari — UzA (davlat agentligi), Kun.uz, Daryo.uz (nodavlat portallar) va "Dunyo" axborot agentligi (tashqi siyosatga ixtisoslashgan) tanlandi. 2019-yil oktabr (O'zbekistonning TDTga qo'shilishi)dan 2025-yil yanvargacha bo'lgan davrda "Turkiy davlatlar tashkiloti", "TDT", "Turkiy kengash" kalit so'zlari bo'yicha 847 ta material tanlab olindi.

1-jadval

OAV	Turi	Materiallar	Ulushi	Auditoriya
UzA	Davlat	312	36.8%	2.1 mln
Kun.uz	Nodavlat	245	28.9%	8.5 mln
Daryo.uz	Nodavlat	186	22.0%	4.2 mln
"Dunyo" AA	Davlat	104	12.3%	0.8 mln
JAMI		847	100%	

Freyming tahlili uchun Semetko va Valkenburg (2000) tomonidan ishlab chiqilgan besh asosiy freym (konflikt, iqtisodiy oqibatlar, inson manfaati, axloqiylik, mas'uliyat) hamda kontekstga mos qo'shimcha freymlar (hamkorlik, milliy manfaat, madaniy birlik) aniqlandi. Tonallik (ijobiy, neytral, salbiy) va manbalar tuzilmasi (rasmiy, ekspert, fuqarolik jamiyati) ham kodlandi.

TADQIQOT NATIJALARI

3.1. Janrlar bo'yicha taqsimot

Tadqiqot natijalariga ko'ra, O'zbekiston OAVida TDT faoliyati asosan yangilik janrida (68.4%) yoritiladi. Analitik materiallar (maqolalar, tahlillar, intervyular) atigi 18.7% ni tashkil etadi, qolgan 12.9% reportajlar va multimedia kontentga to'g'ri keladi. Bu ko'rsatkich Iyengar (1991) tomonidan aniqlangan "epizodik freym" ustunligini tasdiqlaydi — ya'ni OAV voqealarni alohida hodisalar sifatida taqdim etadi, ularning keng kontekstini ochib bermaydi. (2-jadval. Materiallarning janrlar bo'yicha taqsimoti)

2-jadval

Janr	Soni	Ulushi	Tendentsiya
Yangilik (xabar)	579	68.4%	Barqaror
Analitik maqola	98	11.6%	↑ O'sishda
Intervyu	60	7.1%	↑ O'sishda
Reportaj	64	7.5%	Barqaror
Video/Infografika	46	5.4%	↑ Tez o'sishda

Freyming tahlili natijalariga ko'ra, O'zbekiston OAVida TDT faoliyati asosan "hamkorlik" (42.3%) va "iqtisodiy oqibatlar" (28.6%) freymilari orqali yoritiladi. "Hamkorlik" freymi tashkilotni "birodarlik", "birlik", "umumiy meros" kabi tushunchalar orqali taqdim etadi. "Iqtisodiy oqibatlar" freymi esa savdo aylanmasi raqamlari, investitsiyalar va transport loyihalari haqidagi ma'lumotlarga urg'u beradi.

E'tiborli jihati shundaki, "konflikt" freymi deyarli uchramaydi (2.1%). Bu Entman (1993) ta'kidlagan "selektiv aksentuatsiya" hodisasini tasdiqlaydi — OAV muayyan aspektlarni ta'kidlab, boshqalarini e'tiborsiz qoldiradi. TDT doirasidagi muammolar (iqtisodiy tengsizlik, transport infratuzilmasi yetishmasligi, Turkmanistonning passivligi) milliy OAVda deyarli yoritilmaydi.

Manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, TDT haqidagi materiallarning 84% rasmiy manbalarga (Prezident Adminstratsiyasi, Tashqi ishlar vazirligi, TDT Bosh kotibligi) asoslanadi. Mustaqil ekspertlar va tahlilchilar atigi 11% materiallarda sitata qilinadi, fuqarolik jamiyati vakillari esa 5% dan kam hollarda tilga olinadi. Bu "indekslanadigan" (Bennett, 1990) jurnalistika modelini tasdiqlaydi — OAV asosan rasmiy pozitsiyalarni aks ettiradi.

Tonallik tahlili natijalariga ko'ra, materiallarning 78% ijobiy, 19% neytral va atigi 3% salbiy tonallikka ega. Salbiy tonallikdagi materiallar asosan nodavlat OAVda (Kun.uz) uchraydi va ko'pincha TDT sammitlaridagi logistik muammolar yoki vizasiz rejim bilan bog'liq masalalarni yoritadi.

4-jadval

OAV	Ijobiy	Neytral	Salbiy	Rasmiy %
UzA	89%	10%	1%	94%
"Dunyo" AA	85%	14%	1%	91%
Kun.uz	64%	28%	8%	72%
Daryo.uz	71%	24%	5%	78%
O'rtacha	78%	19%	3%	84%

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari bir necha muhim xulosalar chiqarish imkonini beradi. Birinchidan, O'zbekiston OAVida TDT faoliyati asosan "protokol jurnalistikasi" (protocol journalism) paradigmasida yoritiladi — sammitlar, deklaratsiyalar va rasmiy uchrashuvlar haqidagi xabarlar ustunlik qiladi. Bu yondashuv de Vreese (2005) ta'kidlagan "strategik freym" (strategic frame) va "mavzu freymi" (issue frame) o'rtasidagi muvozanatning buzilganligini ko'rsatadi.

Ikkinchidan, "hamkorlik" freymining ustunligi O'zbekistonning tashqi siyosiy ustuvorliklarini aks ettiradi. 2019-yildan beri O'zbekiston TDT doirasida 60 dan ortiq tashabbus ilgari surgan va tashkilotning eng faol a'zolaridan biriga aylangan. OAV bu siyosiy yo'nalishni "birodarlik" va "birlik" narrativlari orqali mustahkamlaydi, bu esa Gamson va Modigliani (1989) tomonidan tasvirlangan "media paket" (media package) kontseptsiyasiga mos keladi.

Uchinchidan, rasmiy manbalar ustunligi va tanqidiy materiallar yetishmasligi OAVning "kuzatuvchilik" (watchdog) funksiyasini cheklaydi. Bennett (1990) "indekslanadigan" model deb atagan ushbu yondashuv jamoatchilikni xalqaro hamkorlikning murakkabliklari haqida to'liq xabardor qilmaydi. Masalan, TDT davlatlari o'rtasidagi iqtisodiy tengsizlik (Turkiya YaIMi 1.1 trillion dollar, Qirg'iziston — 14 milliard dollar) yoki transport infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi kabi muammolar deyarli yoritilmaydi.

To'rtinchidan, davlat va nodavlat OAV o'rtasida sezilarli farqlar mavjud. Kun.uz va Daryo.uz kabi nodavlat portallar nisbatan ko'proq analitik materiallar chiqaradi va ba'zan muammoli masalalarni ham ko'taradi. Bu esa O'zbekiston media landshaftidagi asta-sekin diversifikatsiyani ko'rsatadi.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston OAVida Turkiy davlatlar tashkiloti faoliyati asosan ijobiy, rasmiy va informativ ruhda, "hamkorlik" va "iqtisodiy oqibatlar" freymlari orqali yoritilmoqda. Bu yondashuv davlatning tashqi siyosiy ustuvorliklari bilan uyg'un bo'lsa-da, jamoatchilikni xalqaro hamkorlikning barcha aspektlari haqida to'liq xabardor qilmaydi.

Tadqiqot asosida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Analitik materiallar ulushini oshirish: Sammitlar va deklaratsiyalar haqidagi xabarlar bilan birga, TDT doirasidagi hamkorlikning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy oqibatlarini chuqur tahlil qiluvchi materiallar tayyorlash.

2. Manbalar diversifikatsiyasi: Rasmiy manbalar bilan birga, mustaqil ekspertlar, akademik tadqiqotchilar va fuqarolik jamiyati vakillarini ham jalb qilish.

3. Multimedia kontentni kengaytirish: Infografika, interaktiv xaritalar va video materiallar orqali auditoriya qamrovini oshirish.

4. Qiyosiy tahlillar: TDTni boshqa mintaqaviy tashkilotlar (ASEAN, Yevropa Ittifoqi, Afrika Ittifoqi) bilan qiyoslash orqali auditoriyaga kengroq perspektiva taqdim etish.

5. Ijtimoiy tarmoqlar strategiyasi: TDT faoliyatini Instagram, Telegram va YouTube orqali yoshlar auditoriyasiga yetkazish.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Bennett, W.L. (1990). Toward a Theory of Press-State Relations in the United States. *Journal of Communication*, 40(2), 103-127.
2. de Vreese, C.H. (2005). News Framing: Theory and Typology. *Information Design Journal*, 13(1), 51-62.
3. Entman, R.M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
4. Gamson, W.A. & Modigliani, A. (1989). Media Discourse and Public Opinion. *American Journal of Sociology*, 95(1), 1-37.
5. Goffman, E. (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Harvard University Press.
6. Iyengar, S. (1991). *Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues*. University of Chicago Press.
7. Krippendorff, K. (2018). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (4th ed.). SAGE Publications.
8. Semetko, H.A. & Valkenburg, P.M. (2000). Framing European Politics. *Journal of Communication*, 50(2), 93-109.
9. Turkiy davlatlar tashkiloti rasmiy veb-sayti: www.turkicstates.org
10. UzA, Kun.uz, Daryo.uz, "Dunyo" AA arxiv materiallari (2019-2025).